

Prioritize the Threats toward the Islamic Republic of Iran through Southern Caucasus: Strategies and Countermeasures

Fathollah Kalantari*

Assistant Professor of Strategic Science, Supreme National Defense University

Peiman Kavianifar

M.A. in Regional Studies, University of Tehran

(Date received: 19 Apr. 2020 - Date approved: 3 Aug. 2020)

Abstract

With the collapse of the Soviet Union, the Security Environment around Iran underwent profound changes. At the same time with the removal of traditional threats from the Soviet Union, Iran faced new threats and opportunities. From the Iranian perspective, considering the diversity and plurality of the threats in this Region (South Caucasus), prioritizing the most important security threats was considered as the central issue of this study. The Research attempts to prioritize these threats in the region and offer optimal solutions. The Main Question is: What are the priority threats to the Islamic Republic of Iran from the southern Caucasus? The research hypothesis is that “through the southern Caucasus, the main threats to Iran are security and economic / geo-economic threats”. Also, the research method is surveyed by Questionnaire.

Iran, with its significant border with two countries South Caucasus region, receives a lot of influence through the Caucasus region. For appropriate policy-making in the face of threats and the pursuit of national interests and objectives, the threats contained throughout this security complex must be examined at various levels, and then appropriate strategies could be extracted based on the prioritization of threats. What has preoccupied the researcher's mind is, first of all, what are the security threats to the Islamic Republic of Iran through Southern Caucasus? How is their priority in terms of importance? And how is it possible to deal with them? The sub-questions are: What are the characteristics of the security structure of the South Caucasus? What is the strategic importance of the South Caucasus region from Iran's point of view? What are the appropriate

---

* E-mail: ff.ka@chmail.ir (Corresponding Author)

strategies to deal with threats? The main hypothesis of the article is that: In the South Caucasus, the main threats to Iran are military-security and economic/geo-economic dynamics.

The South Caucasus, which is called Transcaucasia in Russians, is the southern half of the Caucasus. The Caucasus is a region between the Caspian Sea and the Black Sea, which is divided into two parts, the South Caucasus and the North Caucasus. The South Caucasus includes Azerbaijan, Armenia, and Georgia. In this region, in addition to the issue of land and border exchanges within the framework of disintegration programs such as the Goebbels project, the issue of energy transfer, ethnic movements and turning Iranian youth loyalty away from national identity, are the threatening dynamics which have been shaped against Iran.

In this paper, the structure of the region is analyzed with a model based on the theory of security complexes. Components such as secure borders, dominant security ideas, regional polarization and intervening actors, crisis and conflict patterns, security issues and problems in the region are explained. The strategic features of the South Caucasus region from Iran's point of view have also been explained. To answer the main question of the article, the Friedman test was performed on the survey results. The test results show that security and then geo-economic threats have the highest priority in the Caucasus.

Iran can have a strong presence in Chinese or European cross-border corridors due to its geopolitical situation, especially in road transport. Iran's railway network, unlike other railway networks in the Caucasus, is technically compatible with the Turkish railway network in terms of technical standards, and therefore a good prospect can be drawn for the expansion of railway connections in the region. Iran also has a high capacity in the field of technology and engineering to implement different kinds of projects in the field of oil, gas, road construction, civil engineering, and urban planning. Iranian contractors can be used to meet the technical and engineering needs of Central Asia and the Caucasus.

According to the authors, appropriate strategies for dealing with the threats are as follows:

- Utilization of Iranian engineering-technical capacities in the region;
- Cross-border linkage of infrastructures;
- Defense diplomacy and cooperation;
- Exploitation of Iranian superior political advantage and proper communication with all Caucasus parties;
- Exploitation of the cultural connections between Iran and Caucasus countries.

The solutions for controlling the threats are:

- Establishment of an office to assess the technical-engineering needs of the South Caucasus countries;
- Exploitation of the Iranian technical and engineering capacities to meet the technical needs of the countries;
- Expanding technical and military cooperation, meeting technical and weapons needs, economic agreements, training programs;
- Monitoring the composition of arms purchases of countries;
- Sensitivity to the appropriateness or incompatibility of arms purchases with the military strategy and conventional threats of each country in the Caucasus;
- Reciprocal response in the establishment of intelligence centers, interception and reciprocal military operations;
- Cultural activities as a lever of influence in countries;
- Expanding social relations (relying on religious and civilizational elements as an alternative to ethnocentrism or Salafism);
- Strengthening defense diplomacy, expanding mutual defense and technical cooperation, arms exports, training programs;
- Efforts to fundamentally resolve the issue of sanctions;
- Prioritize different cross-border corridors to deal with geopolitical evacuation;
- Capacity building of actors in the South Caucasus by promoting the status of the Economic Cooperation Organization;
- Awarding university and seminary scholarships and familiarity with Islamic culture and civilization;
- Inviting prominent scientific and cultural figures and acquaintance with Iranian and Islamic teachings;
- Iran's effective cooperation with the European Union and especially the Minsk Group for mediation;
- Effective pursuit of the 3 + 3 plan with the participation of Iran, Turkey and Russia and rejection of any influence of governments that are not in this composition, such as the United States.

In response to the main question of the article, by analyzing the results of the survey, the main areas of threat in the South Caucasus that could pose a threat to Iran's national security were prioritized as follows: First the military/security sphere, second the economic / geo-economic sphere, third the cultural sphere, fourth the environmental sphere, and finally the political sphere. The above-mentioned results confirm the research hypothesis: "In the South Caucasus, the main threats to Iran are military-security and economic dynamics". Also, the most important threat-based dynamics are as

follows: Security activities of the rival governments such as Turkey, Israel, etc. in the region (expanding technical and arms cooperation, economic agreements, training programs), eavesdropping stations and spy systems, expansion of centrifugal and separatist views, incitement of ethnic Iranians to turn against the Iranian government, development of international pipelines around the country without crossing Iran (Iran's geopolitical depletion in the field of energy), severe pollution of the Kura-Aras water basin which is a threat to human, food and ecological security and finally constitution of autonomous units and autonomous regions, territorial displacements and border changes. There are also significant strategies for curbing threats that have been developed in the context of various economic, diplomatic, political, foreign, and cultural relations.

Keywords: Islamic Republic of Iran, Securitization, Security Collection, Security Threat, South Caucasus.

اولویت‌بندی تهدیدهای جمهوری اسلامی ایران از راه قفقاز جنوبی:

راهبردها و راهکارها

فتح‌الله کلاتری*

استادیار علوم استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی

پیمان کاویانی‌فر

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۳۱ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۵/۱۳)

چکیده

همواره تحول‌ها و پویای امنیت قفقاز جنوبی تأثیر مستقیمی بر منافع و امنیت ملی ایران داشته‌اند. امروزه جمهوری اسلامی ایران با توجه به همسایگی با قفقاز جنوبی و داشتن مرز با دو جمهوری آذربایجان و ارمنستان از تحول‌های این منطقه تأثیر زیادی می‌پذیرد. در سال‌های اولیه استقلال جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان و گرجستان، پیدایش چالش‌های داخلی، دشواری‌های دوران استقلال، ضعف در دولت‌سازی و ملت‌سازی، تنش‌های مرزی و مناقشه‌های سرزمینی، سرایت بحران‌های داخلی به فراسوی مرزها، خلأ ژئوپلیتیکی در چندسال نخست فروپاشی شوروی و ورود قدرت‌های خارجی پس از یازده سپتامبر، مسائل مهمی از نگاه ایران بودند. در سال‌های اخیر شکل‌گیری پویای امنیت در حوزه محیط زیست، فرهنگی و اجتماعی، ژئواکونومی و رقابت راهروهای فرامرزی در حوزه انرژی و حمل‌ونقل، محیط امنیتی قفقاز جنوبی را برای امنیت ملی ایران برجسته‌تر کرد. برای تصمیم‌گیری مناسب در برابر تحول‌های این دو منطقه، تهدیدهای این مجموعه امنیتی باید اولویت‌بندی شوند؛ آن‌گاه می‌توان راهبردها و راهکارهای مناسبی نیز در برابر این تهدیدها اجرا کرد. شناسایی و اولویت‌بندی مهم‌ترین تهدیدها در این منطقه را به‌عنوان مسئله محوری این نوشتار در نظر گرفتیم و تلاش می‌کنیم با اولویت‌بندی این تهدیدها در منطقه، راهبردها و راهکارهایی ارائه دهیم. پرسش اصلی این است که «اولویت‌بندی مهم‌ترین پویای تهدیدزای متوجه جمهوری اسلامی ایران از راه قفقاز جنوبی چیست؟» روش نوشتار پیمایش با پرسشنامه است. نتیجه کلی اینکه در قفقاز جنوبی تهدیدهای امنیتی و اقتصادی/ژئواکونومیکی اولویت زیادی دارند و می‌توان در چارچوب راهبردهای پیشنهادی چالش‌ها و تهدیدها را مهار کرد.

واژگان اصلی

امنیت‌سازی، تهدید امنیتی، جمهوری اسلامی ایران، قفقاز جنوبی، مجموعه امنیتی.

مقدمه

ایران با داشتن مرز قابل توجه با دو کشور قفقاز جنوبی، اثرپذیری و تأثیرگذاری بسیاری در منطقه قفقاز دارد. برای سیاست‌گذاری مناسب در برابر تهدیدها و تأمین منافع و هدف‌های ملی، تهدیدهای موجود در کل این مجموعه امنیتی را باید در سطح‌های مختلف بررسی شود و بر اساس اولویت‌بندی تهدیدها، راهبرد و رویکردهای مناسبی استخراج شوند. این پرسش‌ها مطرح است که تهدیدهای امنیتی متوجه جمهوری اسلامی ایران از راه قفقاز جنوبی کدامند؟ و اولویت‌بندی آن‌ها بر حسب اهمیت چیست؟ و چگونه می‌توان با آن‌ها مقابله کرد. بنابراین مسئله نوشتار این است که تحول‌های ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی در کنار پویای مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی در منطقه، به شکل مستقیم منافع و امنیت ملی ایران را از راه مرزهای شمالی در تأثیر قرار داده و برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدهایی فراروی ایران نیازمند شناخت و اولویت‌بندی این پویاها هستیم. پرسش اصلی نوشتار این است که اولویت‌بندی مهم‌ترین پویای تهدیدزای متوجه ایران از راه قفقاز جنوبی چیست؟ پرسش‌های فرعی این‌ها هستند: ساختار امنیتی قفقاز جنوبی چه ویژگی‌هایی دارد؟ اهمیت راهبردی منطقه قفقاز جنوبی از نگاه ایران کدامند؟ راهبردهای مناسب برای مقابله با تهدیدها کدام است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که در قفقاز جنوبی، پویای اصلی تهدیدزای متوجه ایران، پویای نظامی، امنیتی و اقتصادی هستند.

پیشینه نوشتار

مقاله «تقابل ایران و اسرائیل و تأثیر آن بر گسترش روابط سیاسی و امنیتی اسرائیل و جمهوری آذربایجان» این پرسش را پاسخ می‌دهد که تضاد هویتی و سود ایران و اسرائیل به چه شکل در گسترش روابط سیاسی و امنیتی اسرائیل و جمهوری آذربایجان تأثیر داشته است؟ (Momeni and Rahimi, 2017: 415). مقاله «گسترش و اتصال زیرساخت‌های حمل‌ونقل و انرژی اتحادیه اروپا به حوزه خزر: ابعاد، فرصت‌ها و چالش‌ها» به این پرسش پاسخ داده است که برنامه‌های بین‌المللی انتقال انرژی و حمل‌ونقل اتحادیه اروپا از حوزه خزر کدامند و ویژگی‌های آن‌ها چیست؟ نتیجه پژوهش تبیین دقیق طرح‌های اتحادیه اروپا برای اتصال حوزه دریای خزر و حوزه دریای سیاه تا قلب اروپا است که ایران باید برای مشارکت در آن‌ها برنامه جامعی داشته باشد و از ظرفیت‌های خود در این حوزه استفاده کند (Sazmand and Kavianifar, 2017: 85). مقاله «الگوهای دوستی و دشمنی و بحران‌ها در قفقاز

جنوبی» به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش است که الگوهای دوستی و دشمنی در منطقه قفقاز جنوبی چگونه است؟ و این الگوها چه تأثیری در بحران‌ها و تداوم آن‌ها در این منطقه داشته است؟ (Rasooli Saniabadi and Roostaei, 2018: 123). این مقاله در تبیین ریشه‌های بحران در قفقاز مؤثر و راهگشا است، اما از دیدگاه ایرانی به موارد نپرداخته است. از این‌رو، تهدیدهای اصلی متوجه کشور را نیز اولویت‌بندی نکرده است. در مجموع اشتراک‌های پژوهش‌های پیشین انجام شده با نوشتار پیش رو در این دو مورد خلاصه می‌شوند: نخست بررسی ساختار، بازیگران و رویدادهای امنیتی قفقاز جنوبی و دوم استخراج پویش‌های امنیتی موجود. با توجه به پیشینه‌های مرتبط با نوشتار، نوآوری این نوشتار نسبت به پژوهش‌های پیشین عبارت است از نگاه و چشم‌انداز ایرانی نسبت به تهدیدها، اولویت‌بندی تهدیدهای متوجه ایران به ترتیب اهمیت و انتخاب راهبرد و ارائه راهکارهای عملیاتی. متغیر مستقل، پویش‌های تهدیدزای قفقاز جنوبی هستند که بر متغیر وابسته یعنی امنیت ملی ایران اثرگذارند.

نظریه مجموعه‌های امنیتی

پیشتر به تقریب همه ابداع‌های نظری در روابط بین‌الملل در ایالات متحد صورت می‌پذیرفت، اما نظریه‌های جدیدتر با مکان‌هایی چون آبریس توییس^۱ (مطالعات امنیتی انتقادی)،^۲ پاریس (با الهام‌گیری از آثار نویسنده پسامدرن، پیر بوردیو و مایکل فاکولت) و کپنهاگ^۳ (امنیتی‌سازی)^۴ شناخته می‌شود (Wæver, 2004: 17). مکتب کپنهاگ جزو اولین رهیافت‌هایی است که کوشیده جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی پایه‌گذاری کند (Mckinlay and Little, 2001: 45). از نظر اولی ویور و بوزان، می‌توان امنیت را در نظریه زبان‌شناسی، یک حرکت زبانی خواند؛ به شرطی که قدرت گفتمان‌سازی، متقاعدسازی در مورد تهدید و بسیج منابع را داشته باشد. برای نمونه نماینده دولت با بیان امنیتی در هر پدیده خاص، می‌تواند آن پدیده را وارد گستره ویژه‌ای سازد و منابع لازم را تجهیز کند (Buzan, 2010: 39-42). بدین ترتیب مفهوم امنیتی‌سازی نیز در مرکز تحلیل‌های امنیتی قرار می‌گیرد.

مفهوم امنیت تناقض‌های زیادی را نیز درون خود جای داده است. منطق امنیت و ناامنی همیشه شامل بالایی از ارتباط متقابل بین نقش‌آفرینانی است که تلاش می‌کنند امنیت

1. Aberystwyth
2. Critical Security Studies
3. Copenhagen
4. Securitization

خود را تأمین کنند (Tajik, 2002: 39) و در بیشتر موارد با دامن زدن به زنجیره‌ای از واکنش‌ها تولید انبوه ناامنی می‌کنند. تانگ با وجود تلاش برای ارائه نظریه سیستمی از محیط امنیتی کشورها، سرانجام مجموعه‌ای از متغیرها را ارائه می‌کند. متغیرهایی مانند محدودیت‌های جغرافیایی، ساختاری، خویشتن‌داری واحدها و تکنولوژی سیستمی که در تعامل با یکدیگر، محیط امنیتی کشور را تشکیل می‌دهند (Qasemi, 2016: 106). مجموعه امنیتی عبارت است از مجموعه‌ای از واحدها مانند مجموعه‌ای از دولت‌ها در یک منطقه جغرافیایی، مجموع دولت‌های جهان سوم، یک کشور، سامانه اقتصادی جهانی یا هر سامانه دیگری که در آن‌ها فرایندهای عمده امنیتی کردن و غیرامنیتی کردن تا آن اندازه درهم تنیده شده‌اند که مشکلات امنیتی آن‌ها نمی‌تواند جدا از یکدیگر تحلیل و حل شود (Buzan, 2003: 141). هر مجموعه امنیتی ساختاری بنیادین دارد که از چهار جزء آناارشی، مرز، قطبش و الگوهای دوستی و دشمنی تشکیل شده است. گروهی از دولت‌ها یا دیگر بازیگران غیردولتی، باید از نظر امنیتی تا اندازه‌ای وابستگی متقابل داشته باشند که بتوان آن‌ها را مجموعه‌ای متصل به هم دانست (Buzan and Wæver, 2009: 43-61). بخش نظامی، سیاسی، محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی تعریف شده که هر بخش گفتمان و ارزش‌های خاص خود مانند حاکمیت، ثروت، هویت و پایداری زیست‌محیطی دارد. گاهی الگوهای موجود در بخش‌های مختلف از نظر جغرافیایی برهم منطبق است، ولی به‌طور کلی میان بخش‌های پنج‌گانه آن اندازه هم‌پوشانی و تعامل وجود دارد که اجازه نمی‌دهد با هر بخش جدای از دیگر بخش‌ها برخورد کنیم (Buzan and Others, 2013: 53-80). برای نمونه در آسیای مرکزی، بحران زیست‌محیطی حوزه آرال به معنای شروع دوره‌های جدید از بحران‌های بیکاری، مشکلات اقتصادی، بیابان‌زاشدن منطقه، گرد و غبار و مسائل بهداشتی است (Darkhor and Others, 2013: 51).

روش‌شناسی نوشتار

در این نوشتار، برای آزمودن فرضیه از پیمایش با استفاده از پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش این افراد هستند: اعضای هیئت‌علمی پنج دانشگاه برتر کشور در رشته مطالعات منطقه‌ای و روابط بین‌الملل که پنج مقاله پژوهشی مرتبط با موضوع نوشتار دارند، استادان و کارشناسان دستگاه‌های نظامی و اجرایی (با تخصص مرتبط با منطقه) که دست‌کم مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد دارند و ده سال در حوزه تخصصی مرتبط تجربه داشته باشند، پژوهشگران حوزه مطالعات منطقه‌ای با درجه دکتری و رساله مرتبط با مسئله

پژوهش و سرانجام بازرگانانی که با دو منطقه آسیای مرکزی و قفقاز تجارت کرده و دست‌کم درجه کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه تهران را داشته باشند. شیوه نمونه‌گیری از این جامعه آماری را هدفمند و با توجه به ویژگی‌های جامعه نمونه و نظر استادان رشته مطالعات منطقه‌ای تعیین کردیم. سرانجام لیست ۴۹ نفره‌ای با ویژگی‌های اشاره شده، تهیه و به تأیید ایشان رسید. دلیل انتخاب این جامعه آماری، ارتباط شغلی و علمی یا عملی افراد با موضوع و هدف پژوهش و شناخت کافی از تهدیدهای آسیای مرکزی و قفقاز است.

حجم نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش جامعه آماری ۴۹ نفر است. برای محاسبه حجم نمونه، کافی است حجم جامعه (N) و مقدار خطای قابل تحمل (d) در فرمول کوکران قرار داده شود. برای قراردادن مقدار خطا از عدد ۰.۰۵ استفاده شده است. در نتیجه حجم نمونه آماری ۴۳ محاسبه شده است.

چگونگی تهیه پرسشنامه‌ها و روایی و پایایی آن

پرسش اصلی را بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه به پنج مؤلفه و ۲۰ شاخص تجزیه کردیم. در گام بعد برای گویه‌سازی و روایی پرسشنامه از نظر خبرگان استفاده کردیم. سرانجام پرسشنامه با بهره‌گیری از نظر استادان برجسته این حوزه به پایانی رسید و محتوای پرسشنامه به گویایی و روایی لازم رسید. به‌واقع در این نوشتار، روایی پرسشنامه‌ها (و تأیید دیگر ابزارها و رویه‌های طی شده در نوشتار) به روش تأیید خبرگان به دست آمد. خبرگان بر این باور بودند که پژوهش‌های حوزه انسانی به دلیل وقوع شگفتی‌سازهای بی‌شمار لزوماً نباید از نظر پایایی نتایج مورد تأکید قرار بگیرد. با وجود این، پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ تأیید شد که در بخش مربوطه نتیجه آزمون آمده است.

جدول ۱. پایایی پرسشنامه آلفای کرونباخ

حوزه تهدیدزا	اقتصادی	سیاسی	نظامی و امنیتی	محیط زیست	فرهنگی
نتیجه آزمون	۰.۸	۰.۸۵	۰.۹	۰.۹۷	۰.۸۶
	قبول	قبول	قبول	قبول	قبول

Source: Authors.

محیط قفقاز جنوبی

قفقاز جنوبی که روس‌ها به آن ماورای قفقاز می‌گویند، نیمه جنوبی سرزمین قفقاز است. قفقاز ناحیه‌ای میان دریای خزر و دریای سیاه است که به دو بخش قفقاز جنوبی (ماورای قفقاز) و قفقاز شمالی تقسیم می‌شود. قفقاز جنوبی شامل کشورهای جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان و بخش‌های کوچکی از شمال باختری ایران و شمال خاوری ترکیه در مجموع به مساحت حدود ۳۰۰ هزار کیلومتر مربع می‌شود (Hafeznia and Others, 2003: 132). نفت از منابع معدنی قفقاز است. بزرگ‌ترین منطقه نفتی قفقاز در باکو قرار دارد. بنابراین پیوند جغرافیای قفقاز با ژئواکونومی شکل گرفته است (Ministry of Foreign Affairs, 2013: 40-41). جمهوری‌های بازمانده، پس از استقلال با تهدیدهای گوناگون داخلی و خارجی روبه‌رو شدند. دشواری‌های فرایند ملت‌سازی، دولت‌سازی، انتقال از اقتصادهای دستوری به اقتصاد آزاد، مشکلات زیست محیطی، بحران‌های اجتماعی و سیاسی و اختلاف‌های ارضی و مرزی تنها جلوه‌هایی از بی‌ثباتی و ناآرامی در این منطقه هستند (Koolae, 2015: 128-134). از سوی دیگر، واحدهایی خودمختار در قالب مناطق خودمختار در قفقاز جنوبی شکل گرفته‌اند که برخی از آن‌ها ظرفیت تهدیدزایی علیه ایران دارند. تبادل ارضی در چارچوب طرح گوبل از این تهدیدها است. بحران قومی ناگورنو قره‌باغ، جمهوری خودمختار آذری به نام نخجوان، جدایی میان قوم اوستی در دو مجموعه اوستیای شمالی در روسیه و اوستیای جنوبی در جمهوری گرجستان از مهم‌ترین مناطق خودمختار هستند. علاوه بر مسئله روابط سرزمینی و مرزی در چارچوب برنامه‌های تجزیه‌کننده‌ای مانند طرح گوبل، مسئله انتقال انرژی، حرکت‌های قومی علیه مناطق آذری‌نشین و روی‌گرداندن وفاداری جوانان از هویت ملی از پویای‌های تهدیدزایی است که از ناحیه قفقاز جنوبی علیه ایران شکل گرفته است.

ویژگی‌هایی ساختار امنیتی قفقاز جنوبی

در پاسخ به پرسش فرعی نخست یعنی «ساختار امنیتی قفقاز جنوبی چه ویژگی‌هایی دارد؟» ساختار منطقه با مدلی برگرفته از نظریه مجموعه‌های امنیتی تحلیل شده و مؤلفه‌های مرزهای امنیتی، انگاره‌های امنیتی غالب، قطبش منطقه‌ای و بازیگران مداخله‌گر، بن‌مایه‌های بحران و مناقشه و پویای‌ها و موضوع‌های امنیتی شونده در منطقه تبیین شده است:

مرزهای امنیتی قفقاز جنوبی: سه کشور مستقل این منطقه، یعنی جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان از نظر تاریخی و فرهنگی پیوندهای پرشماری با ایران دارند و ایران

نقش مهمی در مدیریت بحران در این منطقه دارد (Caucasus Studies Foundation, 2018). مرزهای امنیتی قفقاز جنوبی به دلیل درهم‌تنیدگی روابط امنیتی این منطقه با مناطق پیرامونی فراتر از مرزهای سیاسی آن است. بیشترین تراکم پیوند امنیتی این منطقه با قفقاز شمالی در خاک روسیه است. به طور کلی روسیه برای تهدید گسترش بنیادگرایی اسلامی، ضرورت اقدام‌های مؤثر و در صورت امکان افزایش همکاری‌های همه‌جانبه را مورد توجه قرار می‌دهد (Koolae, 2015: 410-411). وجود ذخایر نفتی در این منطقه از یک سو موجب بروز تنش میان کشورهای منطقه شده است. از سوی دیگر، زمینه‌های حضور قدرت‌های خارجی را در منطقه مهیا کرده است. اختلاف نظرهای موجود بر سر استخراج ذخایر، سبب به‌کارگرفتن سیاست‌هایی از سوی برخی کشورهای منطقه شده و این امر موجب بروز تنش میان آن‌ها شده است. مسکو با بهره‌گیری از اختلاف میان جمهوری‌های مستقل این منطقه با اینکه سیاست گسترده‌ای را در زمینه‌های گوناگون برای بهبودی روابط با هر یک از آن‌ها دنبال کرده است؛ ولی با ارمنستان رابطه امنیتی نزدیک‌تری برقرار کرده است. همچنین روسیه با بهره‌گیری از بحران‌های موجود تلاش کرده است از گرایش‌های ملی‌گرایانه و واگرایانه به‌سوی غرب جلوگیری کند.

از ابتدای استقلال این جمهوری‌ها روسیه با حرکت‌های جدایی طلب ارتباط‌های نزدیکی برقرار کرده و از مبارزه آن‌ها در مقابل دولت‌های مرکزی برای رسیدن به هدف‌های راهبردی خود حمایت کرده است. برای نمونه، مسکو در دهه گذشته از خواسته‌های اقلیت جمهوری خودمختار آبخازیا و منطقه خودمختار اوستیا در گرجستان و بحران قره‌باغ به سود خود استفاده کرده است. مهم‌ترین هدف مسکو جذب دوباره جمهوری‌های منطقه بوده است. به همین منظور روسیه در گذشته در قالب چندین اقدام تلاش کرده است حکومت‌هایی در کشورهای جمهوری آذربایجان و گرجستان روی کار بیاورد که هماهنگی بیشتری با مسکو داشته باشند؛ با این حال در هر دو کشور با حمایت از حیدر علی‌اف در جمهوری آذربایجان و شواردنادزه در گرجستان، واقعیت‌ها با انتظارات روسیه یکسان نبوده است (Koolae and Others, 2016: 107). در درجه دوم از پیوندهای امنیتی نیز، ایران و ترکیه نگرانی‌های امنیتی خاصی را نسبت به این منطقه دارند. با روی کار آمدن دولت عدالت و توسعه، سیاست خارجی ترکیه از سیاست تک بعدی تبدیل به سیاست خارجی چندبعدی، عمل‌گرا و منافع‌محور در محیط پیرامونی و جهانی شد. یکی از ابعاد مهم این سیاست خارجی متحول شده، توجه به مناطق پیرامونی از جمله قفقاز جنوبی است (Falahatpishah and Others, 2015: 37). بنابراین مجموعه امنیتی قفقاز شامل

سه بازیگر ملی، سه بازیگر پیرامونی (روسیه، ایران و ترکیه) و یک بازیگر جهانی (ایالات متحده آمریکا) است. پس از ۱۱ سپتامبر، رقابت‌های ژئوپلیتیکی به رقابت‌های نفتی آمریکا در این منطقه افزوده شد (Yazdani, 2012: 140).

انگاره‌های امنیتی غالب در قفقاز جنوبی: در سطح درون منطقه‌ای شالوده‌الگوهای دوستی و دشمنی منطقه را مسائل قومی و جدایی‌طلبی شکل داده است. کشورهای طرف منازعه برای دستیابی به منابع سیاست خارجی و اقتصادی ترجیح داده‌اند شریک‌های فرامنطقه‌ای را جایگزین تعاملات درون منطقه‌ای کنند. بنابراین پویای امنیتی و سیاسی منطقه قفقاز به شکل فزاینده‌ای غیرمنطقه‌ای شده و بعد فرامنطقه‌ای پیدا کرده است.

قطبش منطقه‌ای و بازیگران خارجی: قطب‌بندی، قطبش به‌عنوان سومین متغیر ساختاری یک مجموعه امنیتی نشانگر توزیع قدرت بین واحدهای تأثیرگذار بر مجموعه امنیتی قفقاز جنوبی است. سطح جهانی قطبش شامل فعالیت‌های آمریکا در قفقاز جنوبی است. در سطح میان منطقه‌ای، سایه روسیه بر تحول‌های منطقه سنگینی می‌کند. بر این اساس، پویای میان منطقه‌ای درخور توجهی در سطح قفقاز جنوبی قابل شناسایی است. اتحادیه اروپا، ایران و ترکیه نیز دیگر پویای سطح میان منطقه‌ای را ایجاد می‌کنند. در سطح درون منطقه‌ای قطبش در قفقاز جنوبی نیز سه قدرت ضعیف و به‌تقریب برابر و همچنین بازیگران غیردولتی منطقه مانند گروه‌های قومی، افراط‌گرایان، جدایی‌طلبان و اقلیت‌ها مهم‌ترین اثر را بر محیط امنیتی این منطقه دارند. هیچ یک از سه دولت را نمی‌توان مسلط بر پویای درون منطقه‌ای دانست.

ریشه بحران و مناقشه در قفقاز جنوبی: قفقاز تنوع فرهنگی و انسانی دارد. این مسئله در کنار نبود ملت‌سازی و اقدام‌های خارجی سبب شکل‌گیری بحران‌های سیاسی و امنیتی فراوانی شده است. به علاوه بازیگران بسیاری در این منطقه نقش‌آفرینی می‌کنند. برای نمونه، اسرائیل به تلاش‌های کشورهای در زمینه متنوع‌سازی اقتصادی به‌دقت توجه کرده است (The Diplomat, 2016). اسرائیل با بیشتر جمهوری‌ها با شدت و ضعف، روابطی برقرار کرده است تا آنجا که سفارتخانه‌هایی را در عشق‌آباد، تاشکند و آستانه برپا کرده است (Embassy Pages, 2017).

تهدیدهای فراملی (قاچاق مواد مخدر، اسلحه، انسان، گروه‌های اسلام‌گرا و حتی مسیحی رادیکال)	قومیت (تاریخ اقوام و ظلم‌های استالین، مرزهای تجمیلی، ذهنیت‌های تاریخی منفی، گرایش‌های ملی افراطی)	درگیری‌های سیاسی (انتقال خشونت آمیز قدرت سیاسی، اقدامات مسلحانه، کودتا، انقلاب‌های رنگی)
نامه‌های ناتو برای گسترش ارتباط با کشورها به صورت انفرادی یا دسته جمعی	مناقشه آبخازیا و اوستیای جنوبی (ناتو، تلاش گرجستان برای پیوستن به ناتو، اجرایی شدن خط لوله باکوتنلیس-جیحان)	مناقشه قره باغ (پیوند خوردن بحران با طرف‌های خارجی مثل ترکیه طرف آذربایجان و روسیه طرف ارمنستان)
سیاست خطوط لوله در منطقه	حضور رژیم صهیونیستی در منطقه	پیوستن به زیرساخت‌های غیر روسی یا رژیم‌های اقتصادی غربی
تهدید محیط زیستی، بحران آب و رژیم حقوقی کورا و ارس	مهاجرت و پناهندگی	قاچاق انسان، مواد مخدر و اسلحه

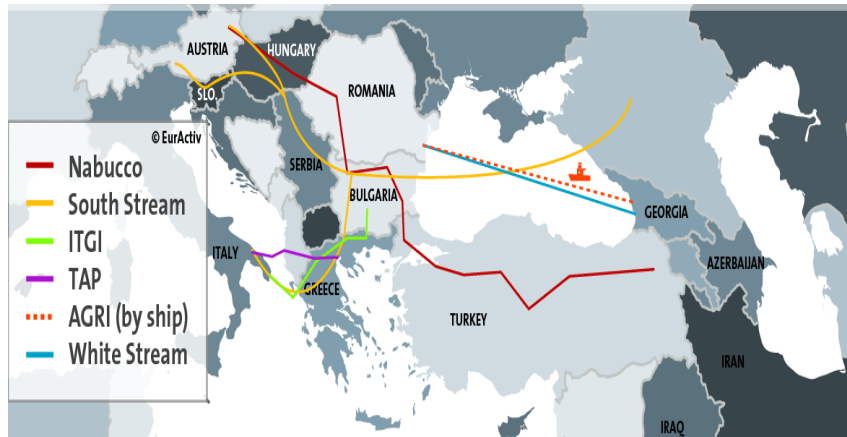
تصویر ۱. مسائل و موضوع‌های امنیتی شونده در قفقاز جنوبی

Source: Authors.

اهمیت راهبردی و شاخص‌های راهبردی قفقاز جنوبی

پهنه راهبردی برای مهار و محاصره روسیه و ایران: جان بولتون، مشاور امنیت ملی کاخ سفید در نخستین سفر خود به منطقه قفقاز جنوبی در پاییز ۲۰۱۸ گفت که تمرکز این سفر امنیت منطقه است. با توجه به شروع تحریم‌های ایران، بیشترین تمرکز بولتون در این سفر جلب همکاری کشورهای منطقه برای انزوای ایران بود (Eurica, 2018). منابع و مسیرهای انتقال حامل‌های انرژی: گاز طبیعی جزء مهمی از ترکیب انرژی مصرفی اتحادیه اروپا است و یک‌چهارم مصرف انرژی آن را تشکیل می‌دهد. اتحادیه اروپا در چارچوب برنامه اینوگیت برای توسعه راهرو گاز جنوبی و در تکمیل برنامه شبکه‌های انرژی ماورای اروپایی^۱ خود خطوط لوله ورا آدریاتیک، ترکیه، یونان و ایتالیا، نابوکو و جریان سفید را در مجموع به‌عنوان راهروی گاز جنوبی در نظر گرفته است.

1. Trans European Networks-Energy

تصویر ۲. مسیرهای بدیل در راهروی گاز جنوبی

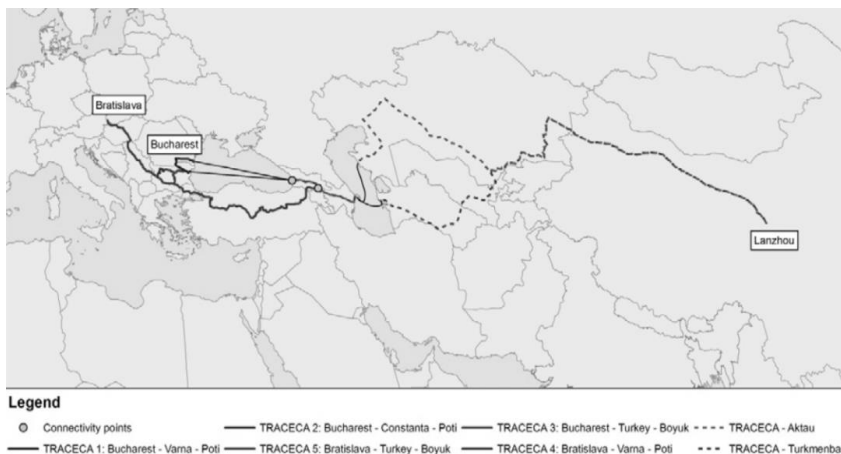
Source: Geopolitical Analysis and Monitoring, 2014.

جدول ۲. ذخایر اثبات شده تولید و مصرف گاز

کشور	ذخایر اثبات شده گاز هزار میلیارد متر مکعب در سال (tcm/y)	تولید سالانه میلیارد متر مکعب در سال (bcm/y)	مصرف سالانه میلیارد متر مکعب در سال (bcm/y)
جمهوری آذربایجان	۰.۹	۱۶.۲	۸.۶
ازبکستان	۱.۱	۵۵.۲	۴۵.۲
ایران	۳۳.۸	۱۶۶.۶	۱۶۲.۲
ترکمنستان	۱۷.۵	۶۲.۳	۲۲.۳
عراق	۳.۶	۰.۶	۱.۳
قزاقستان	۱.۵	۱۸.۵	۱۱.۴
اروپا			۵۴۱

Source: CIEP, 2013; BP, 2014.

دسترسی منطقه به آسیای مرکزی و منابع انرژی و مسیرهای حمل و نقل آن از هدف‌های برنامه تراسیکا اتصال دریای سیاه به دریای خزر توسط نظام‌های نوین ارتباطی و حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و حتی هوایی برای این منظور است (Gorshkov and Bagaturia, 2001: 51-52).

تصویر ۳. مسیرهای ریلی و آبی تراسیکا

Source: Islam and Others, 2013: 52.

تراسیکا راهروی حمل و نقل چند منظوره است که برای یکپارچه کردن قاره اروپا و آسیا توسعه یافته است (Yildirim, 2014: 171). تراسیکا راهرو بین‌دولتی است که در حال حاضر بیشتر نقل و انتقال محموله‌هایش داخلی است (Ziyadov, 2011: 31).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها: رتبه‌بندی پوی‌های تهدیدزای قفقاز جنوبی

برای پاسخ به پرسش اصلی، اولویت‌بندی مهم‌ترین پوی‌های تهدیدزای متوجه جمهوری اسلامی ایران از راه قفقاز جنوبی چیست؟، از آزمون فریدمن بر روی نتایج پیمایش استفاده کرده‌ایم، نتایج آزمون فریدمن روی پرسشنامه‌های دریافتی که تهدیدها را به ترتیب اهمیت مشخص کرده‌اند و رتبه‌بندی به دست آمده از مهم‌ترین حوزه‌های تهدیدزای قفقاز جنوبی به این شرح است:

جدول ۳. رتبه‌بندی پوی‌های تهدیدزای قفقاز جنوبی بر اساس آزمون فریدمن

بخش تهدیدزا	اقتصادی/ژئواکونومیک	سیاسی	نظامی و امنیتی	محیط زیست	فرهنگی
نتیجه آزمون	۳،۰۵	۲،۱۲۵	۳،۳۷۵	۲،۴۲۵	۲،۴۷۵
رتبه	۲	۵	۱	۴	۳

Source: Authors.

فرضیه نوشتار این است که در قفقاز جنوبی، پویش‌های اصلی تهدیدزای متوجه ایران، پویش‌های نظامی و امنیتی و اقتصادی هستند. با توجه به جدول ۳ فرضیه تأیید شد. همچنین بیست پویش تهدیدزا در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفته بود که به ترتیب، هفت دسته پویش امنیتی با بالاترین درجه اهمیت این‌ها هستند: ۱. افزایش همکاری‌های فنی و تسلیحاتی، تفاهم‌نامه‌های اقتصادی و برنامه‌های آموزشی (نظامی و انتظامی) با دولت‌های رقیب ایران، فعالیت‌های اطلاعاتی و جاسوسی؛ ۲. گسترش دیدگاه‌های مرکزگریز و تجزیه‌طلب، روند روی‌گرداندن وفاداری اقلیت‌های قومی، مذهبی، فرقه‌ای و زبانی ایرانی از نظام ایران؛ ۳. همکاری و مشارکت امنیتی و نظامی با ناتو و آمریکا در دوره‌های بحرانی و دراختیارگذاشتن پایگاه‌های نظامی، انتقال نیرو و تسلیحات، برنامه‌های آموزشی و مانورهای مشترک؛ ۴. توسعه خط لوله‌های بین‌المللی پیرامون کشور بدون عبور از ایران، تخلیه ژئوپلیتیکی ایران در حوزه انرژی؛ ۵. برنامه‌های خبری، فرهنگی و اجتماعی تفرقه‌آمیز، نفوذ افکار و اندیشه‌های جدایی‌طلبانه، ایجاد شکاف زبانی، هویتی و قومی؛ ۶. آلودگی شدید حوزه آبی کورا و ارس و تهدید امنیت انسانی، غذایی و زیست‌بوم؛ ۷. تثبیت یا ایجاد مناطق خودمختار، جابه‌جایی و تبادل سرزمینی و تغییر مرزها. این پویش‌ها باید بیشتر مورد توجه قرار بگیرند و برای مهار تهدیدها و استفاده از فرصت‌ها، راهبردها و راهکارهایی در نظر گرفت.

راهبردهای مناسب برای مقابله با تهدیدها

۱. بهره‌برداری از زیرساخت‌ها، توان فنی مهندسی و مراکز مطالعاتی و دانشگاهی

ایران با توجه به دراختیارداشتن خطوط ارتباطی قابل توجه به‌ویژه در حمل‌ونقل جاده‌ای می‌تواند حضور پررنگی در مسیر راهروهای فرامرزی چینی یا اروپایی داشته باشد. شبکه ریلی ایران برخلاف شبکه ریلی در قفقاز از نظر استانداردهای فنی قابل تطبیق با شبکه ریلی ترکیه است. از این‌رو، می‌توان چشم‌انداز مناسبی برای گسترش اتصالات ریلی در منطقه ترسیم کرد. همچنین ایران در حوزه فنی و مهندسی توان مناسبی در اجرای طرح‌های کوچک تا طرح‌های بزرگ در حوزه‌های نفت، گاز، راه‌سازی و عمران و شهرسازی دارد. پیمان‌کاران ایرانی می‌توانند در رفع نیازهای فنی و مهندسی کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز به کار آیند. در این زمینه، راهبردهای زیر برون‌آوری شده است:

جدول ۴. راهبردهای مهار تهدیدها

راهبرد	ابزار	هدف و تهدید	روش
راهبرد S1T1	توان فنی مهندسی در حوزه زیرساخت‌ها، نفت، گاز و راه‌سازی	جلوگیری از توسعه زیرساخت‌ها و خط لوله‌های بین‌المللی پیرامون کشور بدون عبور از ایران جلوگیری از تخلیه ژئوپلیتیکی ایران در حوزه انرژی و حمل‌ونقل فرامرزی	- شناسایی نیازهای فنی مهندسی کشورها در حوزه‌های مختلف زیرساختی، فنی، صنعتی، - همکاری بخش‌های خصوصی، راه‌اندازی بورس بین‌الملل، خرید متقابل سهام توسط شرکت‌های بزرگ، - تقویت پیوندهای اقتصادی، بستن قراردادهای دو و چندجانبه و اتصال زیرساخت‌ها
راهبرد S2T1	زیرساخت‌های حمل‌ونقلی و ناوگان حمل‌ونقل داخلی با استاندارد فنی جهانی	جلوگیری از توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقلی بین‌المللی پیرامون کشور بدون عبور از ایران	- برپایی دفتر بررسی نیازهای فنی مهندسی کشورهای قفقاز جنوبی - تأمین نیازهای فنی و تسلیحاتی، تفاهم‌نامه‌های اقتصادی، برنامه‌های آموزشی، - بستن تفاهم‌نامه‌های اقتصادی، برنامه‌های آموزشی برای نیروهای انتظامی و نظامی، - اتصال زیرساخت‌های استاندارد ملی مانند ریل‌ها، مراکز تعویض و جابجایی بار و راه‌ها به زیرساخت‌های دیگر کشورها - مشارکت در استانداردسازی زیرساخت‌های حمل‌ونقلی کشورهای قفقاز
راهبرد S4T1	مراکز پژوهشی و مطالعاتی، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های مطالعاتی	- جلوگیری از تخلیه ژئوپلیتیکی ایران - بررسی نیازهای فنی، دفاعی و اقتصادی کشورهای منطقه - رصد تحولات در کشورها، نظارت بر اجرای برنامه‌ها	- بستن قرارداد همکاری بین نهادهای اجرایی با مراکز پژوهشی و مطالعاتی، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های مطالعاتی - تهیه پیوست‌های ژئوپلیتیکی، هیئت‌دروپلیتیکی و ژئواکونومیکی همکاری‌ها - برنامه‌ریزی، تهیه پیشنهاد، موافقتنامه و نظارت بر اجرا

Source: Authors.

۲. دیپلماسی دفاعی و ظرفیت‌های همکاری دفاعی

پژوهش جامعی که در زمینه دیپلماسی دفاعی ایران انجام شده نشان می‌دهد جمهوری اسلامی ایران هم‌اکنون روابط دیپلماتیک دفاعی خود را با ۴۳ کشور برقرار کرده است، در این پژوهش در میان شاخص‌های موجود، شاخص‌های تبادل استاد، همکاری آموزشی در چارچوب دیپلماسی خلع سلاح، برگزاری رزمایش و تمرین مشترک چندجانبه، ایجاد پایگاه نظامی و پیمان دفاعی مشترک عملکردی در وضعیت موجود ندارد که فعالیت در این زمینه‌ها نزدیک به صفر ارزیابی شده است (Minaee and Others, 2017: 125). بنابراین تقویت دیپلماسی دفاعی در کنار گسترش همکاری‌های دفاعی و امنیتی در زمینه‌های اخیر مهم ارزیابی شده و از ظرفیت‌های خالی و استفاده نشده داخلی است که باید مورد توجه و اهتمام ویژه دولت قرار گیرد، در این زمینه راهبردهای زیر برون‌آوری شده است:

جدول ۵. راهبردهای مهار تهدیدها

راهبرد	ابزار	هدف	روش
راهبرد S5T2	دیپلماسی دفاعی و روابط دفاعی	تأثیرگذاری بر همکاری و مشارکت امنیتی و نظامی کشورها با ناتو و آمریکا، در اختیار گذاشتن پایگاه‌های نظامی، انتقال نیرو و تسلیحات، برنامه‌های آموزشی و مانورهای مشترک	- تقویت سازمان همکاری اقتصادی اگو - تقویت دیپلماسی دفاعی، گسترش همکاری‌های دفاعی و فنی متقابل، صادرات تسلیحات، برنامه‌های آموزشی، - حساسیت به تناسب داشتن یا تناسب نداشتن خریدهای تسلیحاتی با راهبرد نظامی و تهدیدهای متعارف هر کشور در قفقاز

Source: Authors.

جدول ۶. جمع‌بندی کلی راهبردها

راهبردها	نوع	دسته کلی
S1T1, S1T6, S2T1, S4T1	اقتصادی	استفاده از ظرفیت‌های موجود و توان فنی مهندسی برای پیوند فرامرزی زیرساخت‌ها
S5T2, S5T6	دیپلماتیک	دیپلماسی دفاعی و فعال‌سازی ظرفیت‌های همکاری دفاعی
S6T4, S7T5	سیاسی و روابط خارجی	بهره‌برداری از مزیت برتر سیاسی و ارتباط مناسب با دولت‌های آسیای مرکزی و قفقاز
S6T3, S6T7	فرهنگی	اتکا بر پیوند تمدنی ایران با دو منطقه

Source: Authors.

جدول ۷. راهکارهای مهار تهدیدهای قفقاز جنوبی

اولویت تهدید	عنوان تهدید	راهکار مهار تهدید
۱	فعالیت‌های دولت‌های رقیب ایران در منطقه (افزایش همکاری‌های فنی و تسلیحاتی، تفاهم‌نامه‌های اقتصادی، برنامه‌های آموزشی)	- برپایی دفتر بررسی نیازهای فنی مهندسی کشورهای قفقاز جنوبی - استفاده از توان فنی و مهندسی بومی برای رفع نیازهای فنی مهندسی کشورها - گسترش همکاری‌های فنی و نظامی، تأمین نیازهای فنی و تسلیحاتی، تفاهم‌نامه‌های اقتصادی، برنامه‌های آموزشی.
۲	استقرار ایستگاه‌های استراق سمع و سیستم‌های اطلاعاتی، فعالیت‌های جاسوسی	- رصد ترکیب خریدهای تسلیحاتی کشورها - حساسیت به تناسب‌داشتن یا تناسب‌نداشتن خریدهای تسلیحاتی با راهبرد نظامی و تهدیدهای متعارف هر کشور در قفقاز - واکنش متقابل در تأسیس مراکز اطلاعاتی، شنود و عملیات نظامی متقابل
۳	گسترش دیدگاه‌های مرکزگرای و تجزیه طلب، روی گرداندن وفاداری اقلیت‌های قومی، مذهبی، فرقه‌ای و زبانی ایرانی از نظام ایران	- فعالیت‌های فرهنگی به‌عنوان اهرم نفوذ در کشورها - گسترش فعالیت‌های فرهنگی ایجابی (با تکیه بر عناصر مذهبی و تمدنی به‌عنوان بدیل قوم‌گرایی یا سلفی‌گرایی) در کشورهایی که همکاری سازنده دارند.
۴	همکاری و مشارکت امنیتی و نظامی با ناتو و آمریکا، در اختیار گذاشتن پایگاه‌های نظامی، انتقال نیرو و تسلیحات، برنامه‌های آموزشی و مانورهای مشترک	- تقویت دیپلماسی دفاعی، گسترش همکاری‌های دفاعی و فنی متقابل، صادرات تسلیحات، برنامه‌های آموزشی.
۵	فرسایش و تخلیه ژئوپلیتیکی ایران در حوزه انرژی و حمل و نقل (خارج کردن ایران از طرح‌های زیرساختی فرامرزی)	- تلاش برای حل بنیادین مسئله تحریم - اولویت‌دادن به راهروهای فرامرزی مختلف برای مقابله با تخلیه ژئوپلیتیکی - ظرفیت‌سازی بازیگری در قفقاز جنوبی به‌وسیله ارتقای جایگاه سازمان اقتصادی اکو،
۶	برنامه‌های خبری، فرهنگی و اجتماعی تفرقه‌آمیز، نفوذ افکار و اندیشه‌های جدایی طلبانه، ایجاد شکاف زبانی، هویتی و قومی	- اعطای بورس تحصیلی دانشگاهی و حوزوی و آشنایی با فرهنگ و تمدن اسلامی - دعوت از چهره‌های سرشناس علمی و فرهنگی و آشناسازی با تعالیم ایرانی و اسلامی
۷	تثبیت واحدهای جنینی و مناطق خودمختار، اختلاف‌های سرزمینی، جابه‌جایی و تبادل سرزمینی و تغییر مرزها مانند طرح گوبل	- همکاری مؤثر ایران با اتحادیه اروپا و به‌ویژه گروه مینسک برای میانجیگری - پیگیری مؤثر طرح ۳+۳ با مشارکت ایران، ترکیه و روسیه و رد هرگونه اعمال نفوذ دولتی‌هایی که در این ترکیب نیستند مانند آمریکا

Source: Authors.

نتیجه

در پاسخ به پرسش اصلی نوشتار، با تحلیل نتایج پیمایش، حوزه‌های اصلی تهدیدزا در قفقاز جنوبی که می‌توانند خطرهایی را متوجه امنیت ملی ایران کند به این شکل اولویت‌بندی شد: ۱. حوزه نظامی و امنیتی؛ ۲. حوزه اقتصادی؛ ۳. حوزه فرهنگی؛ ۴. حوزه محیط زیستی؛ ۵. حوزه سیاسی. بدیهی است این نتیجه فرضیه پژوهش را تأیید کرده است: «در قفقاز جنوبی، پویش‌های اصلی تهدیدزای متوجه ایران، پویش‌های نظامی و امنیتی و اقتصادی هستند»، همچنین مهم‌ترین پویش‌های تهدیدزا بر اساس میانگین امتیازها به این شرح است: فعالیت‌های امنیتی دولت‌های رقیب در منطقه (افزایش همکاری‌های فنی و تسلیحاتی، تفاهم‌نامه‌های اقتصادی، برنامه‌های آموزشی)، ایستگاه‌های شنود و سیستم‌های اطلاعاتی، گسترش دیدگاه‌های مرکزگرای و تجزیه‌طلب، روی‌گرداندن وفاداری اقلیت‌های قومی، مذهبی، فرقه‌ای و زبانی، توسعه خط لوله‌های بین‌المللی پیرامون کشور بدون عبور از ایران (تخلیه ژئوپلیتیکی ایران در حوزه انرژی)، آلودگی شدید حوزه آبی کورا و ارس و تهدید امنیت انسانی، غذایی و زیست‌بوم و سرانجام تثبیت واحدهای جنینی و مناطق خودمختار، جابه‌جایی و تبادل سرزمینی و تغییر مرزها. راهکارهای قابل توجهی نیز برای مهار تهدیدها وجود دارد که در چارچوب انواع راهبردهای اقتصادی، دیپلماتیک، سیاسی و روابط خارجی و فرهنگی طرح شد.

References

- BP (2014), "BP Statistical Review", Available at: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, (Accessed on: 19/7/2015).
- Buzan, Bari, Pop DeWild and Ole Wæver (2013), **A New Framework for Security Analysis**, Translated by Alireza Tayeb, Tehran: Institute for Strategic Studies [in Persian].
- Buzan, Carry (2003), "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World", in: **Theories of New Regionalism**, London: Palgrave Macmillan.
- Buzan, Barry (2010), **People, Governments and Fear**, Tehran: Research Institute for Strategic Studies [in Persian].
- Buzan, Barry and Ole Wæver (2009), **Regions and Powers**, Translated by Mehdi Ghahramanpour, Tehran: Research Institute for Strategic Studies [in Persian].
- Caucasus Studies Foundation (2018), "Increasing US Efforts in the South Caucasus; Designs and Goals", Available at: <http://www.ccsi.ir/vdcee8w.jh87ni9bbj.html>, (Accessed on: 10/9/2020) [in Persian].
- Clingendael International Energy Programme (CIEP) (2013), "Pipelines" Available at: <https://goo.gl/cl1hkV>, (Accessed on: 10/7/2015).

- Darkhor, Mohammad, Abdolreza Farajirad and Ali Mirhashemi (2013), "Water Crisis and its Environmental Consequences in Central Asia", **Central Eurasia Studies**, Vol. 6, No. 12, pp. 41-54 [in Persian].
- Documents on Iran's Relations with the Caucasus Region** (2013) Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications [in Persian].
- Embassy Pages** (2017), "List of Israel Embassies", Available at: <https://goo.gl/678q3F>, (Accessed on: 16/7/2017).
- Eurika** (2018), "Line and Sign in Moscow, Battle of the Caucasus", Available at: <https://www.eurica.ir/130-1-2/>, (Accessed: 1/5/2020) [in Persian].
- Falahatpisheh, Heshmatollah, Vahid Sharbati and Mohammadmehdi Mozaffari (2015), "Turkey's Foreign Policy in the South Caucasus and the Interests of Iran and Russia", **Central Eurasia Studies**, Vol. 3, No. 12, pp. 37-60 [in Persian].
- Geopolitical Analysis and Monitoring** (2014), "Eu's Contradictions", Available at: <http://geopoliticsrst.blogspot.nl/2014/12/turkey-germany-russia-and-eus.html>, (Accessed on: 18/12/2015).
- Gorshkov, Teimuraz and George Bagaturia (2001), "TRACECA-Restoration of Silk Route", **Japan Railway and Transport Review**, Available at: jrtr.net/jrtr28/pdf/f50_gor.pdf, (Accessed on: 5/3/2017).
- Hafeznia, Mohammadreza, Ali Gholizadeh and Zahra Ahmadipour (2003), "Strategic Study and Analysis of the Geographical Foundations of Geopolitical Crises (with Emphasis on the Geopolitical Crisis of Qarabagh)", **Defense Policy**, Vol. 21, No. 82, pp. 111-150 [in Persian].
- Islam, Dewan, Thomas Zunder, Ross Jackson and Nina Nesterova (2013), "The Potential of Alternative Rail Freight Transport Corridors between Central Europe and China", **Transport Problems**, Vol. 8, No. 4, pp. 45-57.
- Koolae, Elaheh, Mohsen Eslami and Qasem Osuli (2016), "Russia's Security Activism in the South Caucasus", **Central Asia and the Caucasus Studies**, No. 95, pp. 97-136 [in Persian].
- Koolae, Elaheh (2015), **Politics and Government in Central Eurasia**, Tehran: Samt [in Persian].
- McKinlay, Robert and Richard Little (2001), **Global Security; Approaches and Theories**, Tehran: Research Institute for Strategic Studies [in Persian].
- Minaee, Hossein, Ebrahim Hajiani, Hossein Dehghan and Fozoozandeh Jafarzadepour (2017), "Evaluation of the Defense Diplomacy Strategy of the Islamic Republic of Iran in the Current Situation", **Strategy**, Vol. 26, No. 83, pp. 109-130.
- Momeni, Majid Reza and Omid Rahimi (2017), "The Confrontation of Iran and the Zionist Regime and its Impact on the Development of Political-Security Relations between the Zionist Regime and the Republic of Azerbaijan", **Central Asia and the Caucasus Studies**, Vol. 10, No. 2, pp. 415-431 [in Persian].
- Qasemi, Farhad (2016), **Principles of the International Relations**, Tehran: Mizan [in Persian].

- Rasooli Saniabadi, Elham and Mojtaba Roostaei (2018), "Sodality and Enmity Patterns and Crises in the Southern Caucasus", **Central Eurasia Studies**, Vol. 11, No. 1, pp. 123-139 [in Persian].
- Sazmand, Bahareh, and Peyman Kavianifar (2017), "Iran and the EU: Southern Gas Corridor and TRACECA in Post-Sanctions Era", **Foreign Relations**, Vol. 10, No. 1, pp. 85-100 [in Persian].
- Tajik, Mohammad Reza (2002), **Introduction to the National Security Strategies of the Islamic Republic of Iran, Approaches and Strategies**, Tehran: Farhang Gofteman [in Persian].
- The Diplomat** (2016), "The Israel-Kazakhstan Partnership", Available at: <http://thediplomat.com/2016/07/the-israel-kazakhstan-partnership/>, (Accessed on: 17/6/2017),
- Wæver, Ole (2004), "Aberystwyth, Paris, Copenhagen. New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery", Paper Presented at the Annual Meeting of the International Studies Association, Montreal, pp. 17-20.
- Yazdani, Enayatollah (2012), "Study of the Security Approach of the Islamic Republic of Iran to Central Asia", **Central Asian and the Caucasus Studies**, Vol. 1, No. 79, pp. 139-166 [in Persian].
- Yildirim, H. (2014), "Importance of Transport Corridors in Regional Development - the Case of TRACECA", **Sosyoekonomi**, Vol. 23, No. 24, pp. 163-182.
- Ziyadov, T. (2011), **Azerbaijan as a Regional Hub in Central Eurasia**, Washington D.C.: Johns Hopkins University and Baku: Azerbaijan Diplomatic Academy.